

22. Ivanyuk I. V. and Ovcharuk O. V. (2020). *Vidpovid ukrayinskih vchiteliv na Covid-19: vikliki i potrebi vikoristannya cifrovih instrumentiv distancijnogo navchannya*, [online]. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3952>.
23. Sichkarenko K. O. (2020). *Rozvitok cifrovih osvitynih platform ta poshirennya cifrovih kompetencij v osviti*, [online]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6792>.
24. Bikov V., Leshenko M. and Timchuk L. (2020). *Cifrova gumanistichna pedagogika : posibnik*, [online]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/710669/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%93%D0%9F.pdf>.
25. *El lujo de la interaccion humana*. (2020), [online]. Available at: <https://elpais.com/sociedad/2020-05-01/el-lujo-de-la-interaccion-humana.html>.
26. *Distancijne navchannya — ce Smert osviti, a ne yiyi Majbutnye. Profesor Nuchcho Ordine*. (2020), [online]. Available at: https://radiotrek.rv.ua/articles/dystantsiynе_navchannya_tse_smert_osvity_a_ne_ii_maybutnie_profesor_nuchcho_ordine_foto_252727.html.
27. Bazelyuk O. V. (2020). *Formuvannya cifrovoyi kulturi pedagogichnih pracivnikov u zakladah profesijnoyi osviti*, [online]. Available at: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO.
28. Kandaurova A. V. (2020). *Vliyanie socialnyh izmenenij na lichnost i professionalnyu deyatelnost pedagoga: predely adaptacii*, [online]. Available at: https://elibrary.ru/download/elibrary_27678945_85970132.pdf.

Надійшла до редакції 24 жовтня 2020 року

ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ

УДК 070.423:347.9](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.11(292). 35-39

Жанна Шевченко,

викладач ХДАК, журналіст студії громадського телебачення "Толока",
співзасновник громадської організації "Антикорупційна рада",
волонтер із моніторингу судових засідань у рамках проекту "Справедливий суд",
e-mail: zhanna.morta@gmail.com

Можливості використання відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці

Статтю присвячено дослідженню суспільних інформаційних потреб у сфері судової журналістики; інформаційних публікацій у ЗМІ — як відповідей на низку державних реформ і розгляди в судових інстанціях резонансних справ; можливостей відкритих джерел та інформаційних запитів; визначенню нових завдань і частковому прогнозуванню поведінкових змін у суспільстві після реформ у судовій журналістиці.

Демонструючи інформаційні можливості графіків судових засідань, сформовано таблицю з показниками часток кримінальних, цивільних та адміністративних проваджень, що розглядаються в судах загальної юрисдикції, й показниками завантаженості суддів.

Дослідження можливостей відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці має спонукати до їх ширшого використання на практиці, що дасть змогу підвищити професійну компетентність журналістів і порушити нові теми для проведення журналістських розслідувань, новин, написання аналітичних матеріалів, котрі сприятимуть зростанню рівня правової грамотності населення.

Ключові слова: *судова журналістика; відкриті джерела інформації; інформаційні запити; графіки судових засідань; Єдиний державний реєстр судових рішень; прямі трансляції судових засідань; підвищення професійного рівня журналістів; правова грамотність населення*

Постановка проблеми. В умовах проведення антикорупційних реформ, за високого рівня злочинності та завантаженості суддів розглядом цивільних справ сформувався доволі високий попит на інформацію щодо діяльності судової системи та можливостей відновлення справедливості відповідно до норм закону, що актуалізує потребу вивчення сучасної судової журналістики та нових способів пошуку інформації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Можливості відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці у профільних наукових працях ґрунтовно не досліджено, однак проблеми суб'єктивності під час висвітлення судових процесів порушено в низці джерел і розвідок.

Зокрема, в навчальному посібнику "Основи судової журналістики" [1] розглянуто її основні завдання, аспекти процесуального права з проведення судових засідань у кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських справах тощо. Матеріал сприяє підвищенню правової обізнаності журналістів щодо порядку надання доказів, заперечень, послідовності у проведенні судових дебатів, надання прикінцевого слова та переліку законодавчих положень, що стосуються відкритості судових процесів.

Автор статті "Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації" [2] О. Всяніков визнає потребу критики порушень закону з боку судової системи задля формування негативного ставлення до недотримання законодавчих норм у суспільстві

загалом. Однак, дослідивши низку публікацій, доходить висновку, що ЗМІ майже не приділяють увагу позитивним змінам у судовій системі, публікуючи натомість значну кількість замовних статей.

Отже, занижений рівень дослідження судової журналістики як такої та нових можливостей пошуку інформації спонукає до ґрунтовнішого розгляду порушеної проблематики.

Метою статті є з'ясування можливостей використання відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці як одного з механізмів забезпечення суспільних інформаційних потреб і підвищення професійного рівня журналістів і правової грамотності населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Високий суспільний запит на судову журналістику зумовлений політичними реформами (створення Вищого антикорупційного суду, Національного агентства з питань запобігання корупції, Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Державного бюро розслідувань), високим рівнем злочинності, скандальними рішеннями судів, масовими акціями протесту, розглядом у судах різних інстанцій низки резонансних справ.

Моніторинг ЗМІ, проведений 30 жовтня 2020 р., виявив, що впродовж поточного року було опубліковано понад 100 критичних матеріалів щодо діяльності Конституційного Суду України та кілька десятків — щодо звільнень в інших судах, обрання запобіжного заходу після резонансного ДТП тощо [9—14].

Різноманітні позови до суду, запобіжні заходи до фігурантів, розгляд справ України в міжнародних судах щодо повернення музейних експонатів, коштів чиновників, оскарження рішень національних судів в Європейському суді з прав людини тощо — від 10 до 100 таких публікацій виходять майже щоденно та супроводжуються тисячами коментарів і репостів у соціальних мережах [9—14].

Перевіряючи актуальність тверджень О. Всянікова щодо проблеми суб'єктивності та негативного контексту в доборі й висвітленні фактажу в судовій журналістиці впродовж останніх місяців було проаналізовано приблизно 400 публікацій, з яких понад половину — критичні, що посилює недовіру до судової системи як такої та не забезпечує інформаційні потреби суспільства в об'єктивних відомостях щодо остаточних вироків за резонансними справами. Моніторинг свідчить, що журналісти здебільшого приділяють увагу проміжним рішенням судів щодо взяття під варту, внесення грошових застав тощо, однак українці мало оприлюднюють остаточних рішень за справами. У читачів складається враження, що розгляд справи закінчується внесенням грошової застави чи підпискою про невиїзд. Інформаційні повідомлення про остаточні рішення є поодинокими (як-от за справами В. Януковича, О. Зайцевої, харківських терористів тощо).

Практика доводить, що журналісти зазвичай висвітлюють судові процеси, котрі торкаються

резонансних подій (скандальне ДТП у центрі міста чи мітинг із затриманням активістів) або звернень зі скаргою до редакції як четвертої гілки влади. Враховуючи високий рівень злочинності (відповідно до річного звіту голови Нацполіції [16], упродовж 2019 р. було зареєстровано 418 тис. кримінальних правопорушень), військові дії та політичні реформи, обсяг цієї інформації надзвичайно великий, а отже постає практичне питання ефективного пошуку відомостей за гучними справами чи для написання аналітичних публікацій, висвітлення змін у судовій системі.

Одним із варіантів пошуку інформації є відкриті графіки судових засідань [5], котрі оприлюднюються на сайтах районних, апеляційних і вищих судів, зокрема адміністративних та господарських. На сайті будь-якого районного суду є рубрика "Громадянам", у ній — підрубрика "Список справ, призначених до розгляду", де й розміщено графік судових засідань на поточний день. У фільтрах можна обрати іншу дату та переглянути потрібні графіки. Є опція пошуку за прізвищем, що дає змогу здобути відомості, де й коли відбудеться проміжне судове засідання, де порушника братимуть під варту чи яку вноситимуть грошову заставу.

У графіках судових засідань публікують номер справи, прізвища суддів і сторін, предмет спору та час засідання, а вже на сайті Єдиного державного реєстру судових рішень [5] оприлюднюються не лише остаточні, а й проміжні рішення. У графі пошуку за номером справи можна довідатися: від якого часу відбувається її слухання; які клопотання надходили від позивачів, прокурора чи інших сторін; що ухвалював суд; чи вносили грошові застави (їхній розмір); чи брали під арешт майно; скільки разів змінювався склад суду тощо. Відповідно до ст. 3 п. 3 та ст. 4 п. 1 Закону України "Про доступ до судових рішень", "суд загальної юрисдикції вносить до Реєстру всі судові рішення і окремі думки суддів, викладені в письмовій формі, не пізніше наступного дня після їх ухвалення або виготовлення повного тексту. Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України" [4].

Уміння користуватися графіками судових засідань та Єдиним державним реєстром судових рішень допомагає журналістам докладно описати перебіг розгляду справи в разі перенесення слухання та знайти наступні дату й час.

Від 14 березня 2016 р. набув чинності лист Державної судової адміністрації України № 15-1924/16 про "Он-лайн трансляції судових засідань технічними засобами суду", що ведуться на прохання однієї зі сторін справи. Представник пресслужби суду веде пряму трансляцію засідання, що дає змогу журналістам переглядати його, не виходячи з офісу, та заощадити час, якщо слухання перенесуть. Журналісти, які мають доступ до реєстрів прямих

трансляцій суспільно важливих справ [6], можуть самостійно обирати слухання та писати як про їх перебіг, так і про остаточні рішення.

Авторка дослідила графіки судових засідань на прикладі районних судів Харкова та Києва [7; 8] станом на 1 листопада 2020 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Можливості відкритих джерел інформації на прикладі аналізу завантаженості суддів з урахуванням часток розгляду кримінальних, цивільних та адміністративних справ

Назва суду	Кримінальні справи	%	Цивільні справи	%	Адміністративні справи	%	Загальна кількість справ	Максимальна кількість справ, що припадає на одного суддю	Мінімальна кількість справ, що припадає на одного суддю	Середня кількість справ, що припадає на одного суддю
Київський райсуд м. Харкова	422	20	944	45	741	35	2 107	376	91	211
Жовтневий райсуд м. Харкова	323	29	609	56	149	15	1 081	181	77	108
Шевченківський райсуд м. Харкова	1 080	26	2 504	61	553	13	4 137	582	95	318
Фрунзенський райсуд м. Харкова	456	29	826	56	242	15	1 594	219	91	159
Орджонікідзевський райсуд м. Харкова	703	41	803	46	226	13	1 732	253	10	133
Комінтернівський райсуд м. Харкова	459	29	837	52	311	19	1 607	181	99	160
Московський райсуд м. Харкова	495	26	1 006	54	378	20	1 879	329	12	157
Ленінський райсуд м. Харкова	297	19	1 043	65	263	16	1 603	300	132	229
Червонозаводський райсуд м. Харкова	614	40	701	45	238	15	1 553	566	77	259
Голосіївський райсуд м. Києва	1 218	26	2 711	57	795	17	4 724	769	170	393
Дарницький райсуд м. Києва	763	17	2 942	67	706	16	4 411	680	157	339
Деснянський райсуд м. Києва	420	14	2 057	70	475	16	2 952	414	31	164
Дніпровський райсуд м. Києва	608	24	1 127	44	822	32	2 551	274	12	121
Оболонський райсуд м. Києва	900	25	2 183	60	590	15	3 673	582	124	306

Аналізуючи та оприлюднюючи ці дані, журналісти здатні вплинути на подальшу поведінку учасників проваджень і суспільства загалом. Наприклад, знаючи, що на одного суддю припадає розгляд 580 чи 769 справ, цілком імовірною реакцією буде лаконічне формулювання позовів, клопотань, заперечень і максимальне збирання доказів за справою, ретельніший контроль адвоката, стримування емоцій під час засідань.

Також бачимо, що найбільшу частку в усіх судах загальної юрисдикції становлять цивільні справи. Подальший аналіз даних із графіків судових засідань свідчить, що загалом вони стосуються розлучень, стягнення аліментів, поділу майна, визнання недейс-

ними нотаріальних документів, договорів дарування, успадкування, купівлі-продажу, а лєвова частка — кредитних позик і боргів за оплату комунальних послуг. Однак, переглянувши Єдиний державний реєстр судових рішень, бачимо, що майже всі судові справи щодо стягнення боргів за комунальні послуги боржники програють. Велика кількість таких судових позовів свідчить не лише про скрутний матеріальний стан значної частини населення, а й про його правову некомпетентність і, відповідно, недостатньо об'єктивне висвітлення цієї проблеми журналістами. Донесення інформації про кількість програних справ, розміри судових зборів, стягнень за роботу адвоката

протилежної сторони, позбавлення права на отримання субсидії може допомогти змінити поведінку основної частки боржників.

На початку запровадження карантину через COVID-19 із політичних трибун лунали заклики оскаржувати звільнення працівників у прокуратурі, поліції та суді. Однак ст. 14 Закону "Про торговельно-промислові палати в Україні" визначає форс-мажорні обставини, за яких звільнення з роботи без жодних компенсацій не є порушенням закону. Серед переліку — пожежа, тривалий період припинення роботи транспорту, карантин, запроваджений Кабінетом Міністрів України. Проаналізувавши судові рішення щодо звільнень працівників через форс-мажорні обставини, виявлено, що вимоги про поновлення на посаді та компенсаційні виплати було відхилено в повному обсязі в усіх знайдених в Реєстрі справах. Необ'єктивність викладу інформації журналістами, зокрема й центральних ЗМІ, які подавали лише думку політиків та звільнених працівників, водночас замовчуючи позицію роботодавців і закону, призвела до чергової хвилі недовіри до суду, додаткового навантаження на суди та правоохоронні органи, даремних витрат часу й сил громадян. Повідомлення про безрезультатність оскарження звільнень через карантин інколи з'являлися в коментарях і соцмережах, але переважно не від журналістів, натомість протилежна інформаційна хвиля ЗМІ була в сотні разів більшою.

Під час аналізу проміжних ухвал з Єдиного реєстру судових рішень можна скласти уявлення про роботу адвокатів. Практика доводить, що часто клопотання до суду надає прокурор чи одна зі сторін процесу, тоді як друга сторона жодних чи майже жодних клопотань до суду не надає, тобто відбувається доволі пасивний захист. Звісно, суд ухвалює рішення виключно за наданими доказами, а отже праця адвокатів є доволі ваговою в цьому процесові й, відповідно, потребує належного висвітлення у ЗМІ під час інформування про перебіг судових процесів.

Громадськість також обурює затягування розгляду справ у судових інстанціях, що часто відбувається через неявку сторін або адвокатів. Однак до адміністративної відповідальності у такому разі притягують украй рідко. З одного боку, судді не застосовують чинні механізми, пояснюючи це браком часу, з іншого — адвокати й сторони ігнорують засідання. У ЗМІ цю проблему не порушують, і відповідальність за затягування розгляду справ лягає винятково на суд.

Відбуваються також періодичні трансляції засідань Вищої ради правосуддя, на яких розглядають скарги, проте результати у ЗМІ практично не висвітлюють.

Наведені відомості стосувалися відкритих джерел інформації, з якими можна працювати в будь-

який час, окрім хіба що прямих трансляцій. Для цього не потрібно надсилати документи для акредитації чи інших дій. Далі перейдемо до наступного масиву даних, що теж є публічними, однак мають певні обмеження й потребують інформаційних запитів чи інших додаткових зусиль. Зокрема, через інформаційні запити надають відомості щодо кількості скасованих рішень конкретного судді апеляційною інстанцією. Якщо цікавить суддя районного суду, інформаційний запит слід надсилати до обласного апеляційного суду. З посиланням на ст. 14, 15, 19, 20 Закону України "Про доступ до публічної інформації" [3] зазначають прізвище, ім'я, по батькові судді, назву районного суду, хронологічний період (рік, два, три), за який потрібна інформація щодо кількості скасованих повністю, частково та чинних рішень. На практиці у відповідях вищої судової інстанції інформацію надають у формі таблиці з розподілом на кримінальні, цивільні та адміністративні справи [15] (частину адміністративних справ слухають у судах загальної юрисдикції, а більшість адміністративних питань урегульовують у спеціалізованих адміністративних судах). Такі інформаційні запити можна надсилати щодо суддів господарських, адміністративних та інших судів відповідно до їх вищого структурного підпорядкування.

Відповіді на інформаційні запити щодо кількості скасованих рішень вищою інстанцією використовують не лише для написання публікації (наприклад, 62% рішень судів у цивільних справах скасовано апеляційною інстанцією, у кримінальних — 33%; чи навпаки: за рік було скасовано лише 2 рішення та публікуються фотокопії відповіді на інформаційний запит), а й для громадського впливу на позитивні зміни в роботі суду. Зокрема, написання інформаційних запитів до Вищої ради правосуддя про те, як реагують на статистичні показники діяльності судді, чи відповідають їх на підвищення кваліфікації, чи застосовують санкції тощо.

Висновки. Судова журналістика наразі не забезпечує суспільних інформаційних потреб та є суб'єктивною, інформаційно програє багатьом викликам політичних і суспільних трансформацій. Використання можливостей відкритих джерел інформації та інформаційних запитів можуть кардинально змінити судову журналістику, прискорити поширення правової грамотності серед населення та розвиток громадянського суспільства. Сучасна судова журналістика потребує глибших юридичних знань і вмінь пошуку інформації, а також дослідження не лише відповідності дотримання загальноприйнятих журналістських стандартів, а й поведінкових змін у соціумі після створення певних інформаційних хвиль.

Список використаної літератури

1. *Опришко Л.* Основи судової журналістики : навч. посібник / Л. Опришко, Л. Панкратова. — Київ : USAID, 2016. — 152 с.
2. *Всяніков О. О.* Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації / О. О. Всяніков // Вісник академії правових наук України. — 2012. — № 1. — С. 174—184. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/varnu_2012_1_19. — Назва з екрана.
3. *Про доступ до публічної інформації* : закон України станом на 24.10.2020 // Верховна Рада України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. — Назва з екрана.

4. *Про доступ до судових рішень* : закон України станом на 24.10.2020 // Верховна Рада України. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>. — Назва з екрана.
5. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. — Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/>. — Назва з екрана.
6. *Он-лайн трансляції судових засідань* // Судова влада України. — Режим доступу: <https://court.gov.ua/affairs/online/>. — Назва з екрана.
7. *Шевченківський районний суд м. Харкова* // Судова влада України. — Режим доступу: <https://sh.hr.court.gov.ua>. — Назва з екрана.
8. *Голосіївський районний суд м. Києва* // Судова влада України. — Режим доступу: <https://gl.ki.court.gov.ua>. — Назва з екрана.
9. *Українська правда*. — Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/>. — Назва з екрана.
10. *УНІАН*. — Режим доступу: <https://www.unian.net/>. — Назва з екрана.
11. *Zaxid.net*. — Режим доступу: <https://zaxid.net>. — Назва з екрана.
12. *Ukr.net*. — Режим доступу: <https://www.ukr.net/ua>. — Назва з екрана.
13. *Цензор.net*. — Режим доступу: <https://censor.net>. — Назва з екрана.
14. *ТСН*. — Режим доступу: <https://tsn.ua>. — Назва з екрана.
15. *Відповіді Харківського обласного апеляційного суду, надані для громадської організації "Антикорупційна Рада" № 0609/П-34/18/50 від 19.11.18 та № 0609/П-35/18/50 від 19.11.18*
16. *Звіт голови Національної Поліції України про результати роботи відомства за 2019 рік* // Урядовий веб-портал органів виконавчої влади України. — Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-pri-2019.pdf. — Назва з екрана.

Zhanna Shevchenko
Possibilities of use open sources and information requests in judicial journalism

This scientific publication is devoted to study of the following topics:

- *public informational needs for the judiciary journalism;*
- *informing publications in the media as responses to a number of state reforms and court decisions on a number of high-profile cases; open source capabilities and information requests;*
- *setting new goals and partially predicting possible behavioral changes in society resulting from changes in forensic journalism.*

To demonstrate the information capability of court schedules, a table is formed that includes indicators for shares in criminal, civil and administrative proceedings which have been scheduled for hearing in courts of general jurisdiction as well as indicators of judge workloads.

The study of the possibilities of open sources and information requests in forensic journalism is intended for a wider use in practice, which will increase the professional competence of journalists and discover new topics for investigative journalism, news, generation of analytical materials that will promote legal literacy among the population.

Keywords: *judicial journalism; open sources of information, information requests; court hearing schedules; the Unified State Register of Judgments; live broadcasts of court hearings; professional development level of journalists; increasing legal literacy among the population*

References

1. Opryshko L. and Pankratova L. (2016). *Osnovy sudovoi zhurnalistyky*. Kyiv: USAID.
2. O. O. Vsianikov. (2012). Etychni problemy vzaiemodii sudovoi vlady ta zasobiv masovoi informatsii. *Visnyk akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 1, pp. 174—184, [online]. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2012_1_19.
3. *Pro dostup do publichnoi informatsii* : zakon Ukrainy stanom na 24.10.2020. (2020), [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
4. *Pro dostup do sudovykh rishen* : zakon Ukrainy stanom na 24.10.2020. (2020), [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>.
5. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. (2020), [online]. Available at: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
6. *Reiestr on-lain translyatsii sudovykh zasidan*. (2020), [online]. Available at: <https://court.gov.ua/affairs/online/>.
7. *Shevchenkoivskiy raionnyi sud m. Kharkova*. (2020), [online]. Available at: <https://sh.hr.court.gov.ua>.
8. *Holosiivskiy raionnyi sud m. Kiya*. (2020), [online]. Available at: <https://gl.ki.court.gov.ua>.
9. *Ukrainska Pravda*. (2020), [online]. Available at: <https://www.pravda.com.ua/>.
10. *UNIAN*. (2020), [online]. Available at: www.unian.net.
11. *Zaxid.net*. (2020), [online]. Available at: <https://zaxid.net>.
12. *Ukr.net*. (2020), [online]. Available at: <https://www.ukr.net/ua>.
13. *Tsenzor.net*. (2020), [online]. Available at: <https://censor.net>.
14. *ТСН*. (2020), [online]. Available at: <https://tsn.ua>.
15. *Vidpovidi Kharkivskoho oblasnoho apeliatsiinoho sudu nadani dlia hromadskoi orhanizatsii "Antykoruptsiina Rada" № 0609/P-34/18/50 vid 19.11.18 ta № 0609/P-35/18/50 vid 19.11.18*. (2018).
16. *Zvit holovy Natsionalnoi Politsii Ukrainy pro rezultaty roboty vidomstva za 2019 rik*. (2020), [online]. Available at: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-npu-2019.pdf.

Надійшла до редакції 19 листопада 2020 року